

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 331

Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego

Redaktorzy naukowci
Elżbieta Sobczak, Beata Bał-Domańska,
Marek Obrębalski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego

**DOLNY
ŚLĄSK**

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-456-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp.....	9
Beata Bal-Domańska, Michał Bernard Pietrzak: Modelowanie wzrostu gospodarczego na podstawie rozszerzonego modelu Solowa-Swana z uwzględnieniem aspektu przestrzennego.....	11
Grażyna Bojęć: Nowy wskaźnik zadłużenia a koszty obsługi długu w jednostkach samorządu terytorialnego na przykładzie powiatu jeleniogórskiego.....	19
Dariusz Głuszczyk: Kredyty bankowe jako źródło finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw – analiza w przekroju regionów Polski.....	30
Dariusz Głuszczyk: Kredyt technologiczny jako instrument wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw – analiza w przekroju regionów Polski.....	41
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Zmiany czynników lokalizacji podmiotów turystycznych	53
Marek Kiczek: Zmiany udziału dochodów własnych w dochodach ogółem gmin województwa podkarpackiego w latach 2006, 2012.....	64
Renata Lisowska: Wsparcie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw przez samorząd terytorialny w obszarach zmarginalizowanych.....	75
Olga Ławińska: Ocena efektywności inwestycji współfinansowanych funduszami Unii Europejskiej na przykładzie budowy oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej w gminie Kłomnice w latach 2009-2012.....	85
Marek Obrębalski, Marek Walesiak: Terytorialny wymiar polityki rozwoju regionalnego województwa dolnośląskiego w latach 2014-2020	96
Katarzyna Przybyła: Poziom rozwoju infrastruktury technicznej w miastach wojewódzkich Polski.....	106
Adam Przybyłowski: Gospodarka regionalna w aspekcie pomiaru zrównoważonego transportu.....	116
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: Wykorzystanie analizy wielogrupowej do porównania rynku pracy w regionach.....	125
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: Sposoby wyznaczania środków regionów na potrzeby analiz przestrzennych.....	134
Alicja Sekuła, Beata A. Basińska: Dlaczego subwencje nie są rozwojowe? Próba identyfikacji przyczyn braku wpływu subwencji na wydatki inwestycyjne	146
Elżbieta Sobczak: Harmonijność inteligentnego rozwoju województw Polski	158
Roman Sobczak: Zróżnicowanie zasobów ludzkich w nauce i technice w krajach Unii Europejskiej.....	169

Wioleta Sobczak, Lilianna Jabłońska, Lidia Gunerka: Zmiany strukturalne w powierzchni gruntów użytkowanych ogrodniczo w województwie mazowieckim w świetle spisów rolnych.....	180
Danuta Strahl, Andrzej Sokółowski: Propozycja podejścia metodologicznego do oceny zależności między inteligentnym rozwojem a wrażliwością na kryzys ekonomiczny w wymiarze regionalnym	190
Agnieszka Stacherzak, Maria Heldak, Jan Kazak: Obciążenia finansowe gmin kosztami realizacji dróg	201
Artur Stec: Związek między funkcją turystyczną a wydatkami na turystykę w miastach na prawach powiatu w województwie podkarpackim w latach 2008-2012.....	213
Aldona Standar: Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.....	224
Justyna Weltrowska, Wojciech Kisiała: Obszary koncentracji ubóstwa w strukturze przestrzennej miasta (na przykładzie Poznania).....	235
Wioletta Wierzbicka: Potencjał innowacyjny polskich regionów – analiza taksonomiczna.....	246
Justyna Wilk: Dane symboliczne w analizie regionalnego zróżnicowania sytuacji gospodarczej	257
Dariusz Zawada: Identyfikacja i ocena walorów użytkowych miast – studium przypadku dla Jeleniej Góry i Legnicy.....	270
Marcelina Zapotoczna, Joanna Cymerman: Zastosowanie analizy wielowymiarowej do oceny rozwoju lokalnych rynków nieruchomości mieszkaniowych na przykładzie miast wojewódzkich.....	282

Summaries

Beata Bal-Domańska, Michał Bernard Pietrzak: Economic growth modelling based on the augmented Solow-Swan model considering the special aspect ..	18
Grażyna Bojęć: New debt indicator vs. debt servicing costs in self-government units: Jelenia Góra county example.....	29
Dariusz Głuszczyk: Bank credits as a source of financing innovative activities of enterprises – an analysis by regions of Poland.....	40
Dariusz Głuszczyk: Technology credit as an instrument of support to small and medium-sized enterprises – an analysis by regions of Poland.....	52
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Changes in factors of tourism entities location	63
Marek Kiczek: Changes of the participation level of own communes income in the total income of Podkarpackie Voivodeship communes in 2006, 2012.....	74
Renata Lisowska: Support for the development of small and medium-sized enterprises in marginalised areas provided by local government	84

Olga Ławińska: Effectiveness evaluation of co-financed European Union funds investment on the example of sewage treatment plant and sewage system in Kłomnice community in the years 2009-2012	95
Marek Obrębalski, Marek Walesiak: Territorial dimension of regional development policy in Lower Silesia region in 2014-2020	105
Katarzyna Przybyła: The level of technical infrastructure in Voivodeship cities in Poland	115
Adam Przybyłowski: Regional economy in the context of sustainable transport measurement	124
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: The application of multiple group analysis in labour market analysis of regions	133
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: The ways of outlining the centers of regions for the purposes of spatial analyses	145
Alicja Sekuła, Beata A. Basińska: Why are not subsidies developmental? An attempt to identify the reasons of the lack of influence on investment expenditures	157
Elżbieta Sobczak: Harmonious smart growth of voivodeships in Poland	168
Roman Sobczak: Diversity of human resources in science and technology in the European Union countries	179
Wioletta Sobczak, Lilianna Jabłońska, Lidia Gunerka: Structural changes in horticultural production in the Mazovian Voivodeship in the light of the national agricultural census	189
Danuta Strahl, Andrzej Sokółowski: The proposal of methodological approach to the assessment of relations between smart growth and vulnerability to economic crisis at the regional level	200
Agnieszka Stacherzak, Maria Heldak, Jan Kazak: Financial burden of municipalities with the costs of roads development	212
Artur Stec: The relationship between tourist function and expenditure on tourism in cities with county rights in the Podkarpackie Voivodeship in 2008-2012	222
Aldona Standar: The development of water supply and sewerage system in rural areas of the Great Poland Voivodeship after Polish accession to the European Union	234
Justyna Weltrowska, Wojciech Kisiał: Areas of concentration of poverty in the city's spatial structure (the case study of Poznań)	245
Wioletta Wierzbicka: Innovative potential of Polish regions – taxonomic analysis	256
Justyna Wilk: Symbolic data in the analysis of regional diversification of economic situation	269
Dariusz Zawada: Identification and assessment of utility values of the cities – case study of Jelenia Góra and Legnica	281
Marcelina Zapotoczna, Joanna Cymerman: Applying multidimensional analysis to assess the development of local housing property markets on the basis of voivodeship cities	293

Justyna Weltrowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wojciech Kisiała

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

OBSZARY KONCENTRACJI UBÓSTWA W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ MIASTA (NA PRZKŁADZIE POZNANIA)

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest problematyce ubóstwa miejskiego i wpisuje się w nurt przestrzennych badań prowadzonych w ramach polityki społecznej. Za główny cel pracy przyjęto identyfikację obszarów koncentracji biednych mieszkańców w strukturze przestrzennej miasta, wybierając Poznań jako studium przypadku. W trakcie postępowania badawczego wykorzystano techniki GIS. Analizy bazowały na: (1) koncentrycznych strefach buforowych wyznaczonych wokół uprzednio określonego punktu centralnego miasta oraz (2) siatce kwadratów o boku 500 m obejmującej obszar miasta Poznania. Przyjęty schemat badawczy umożliwił analizę rozmieszczenia biedy oraz wskazanie obszarów szczególnej koncentracji ubóstwa w mieście.

Słowa kluczowe: ubóstwo, struktura przestrzenna miasta, Poznań, GIS.

DOI: 10.15611/pn.2014.331.22

1. Wstęp

Pomimo znacznego postępu współczesnej cywilizacji, zjawisko ubóstwa wciąż występuje w różnych kręgach społeczno-kulturowych oraz obszarach geograficznych świata. I chociaż globalne wskaźniki potwierdzają, że światowy dochód na mieszkańca rośnie, a „sukcesy odniesione w XX wieku przy zmniejszaniu obszaru biedy pozwalają przypuszczać, że całkowita eliminacja ubóstwa w pierwszych dekadach XXI wieku jest zadaniem wykonalnym” [Norberg 2003], to jednak są kraje, w których rozmiar ubóstwa nie zmniejsza się, lecz wręcz przeciwnie – powiększa.

Jeszcze do niedawna Polska należała do tej grupy krajów, a zmiana sytuacji w tym zakresie zauważalna jest od 2005 roku i wiąże się ją z przystąpieniem kraju do Unii Europejskiej. O ile w 2005 roku w Polsce liczba osób uznawanych za ubogie sięgała 13 mln (34%), o tyle już w 2010 roku była ona szacowana na 5 mln (14,2%).

Tak szybkiego spadku liczby ludzi żyjących w biedzie nie odnotowano w żadnym innym europejskim kraju. Kurczenie się sfery ubóstwa było możliwe m.in. dzięki spadkowi bezrobocia. Jednocześnie rosła pensja minimalna. Dużą rolę odegrał również napływ funduszy europejskich, z których znaczną część przeznaczono na walkę z ubóstwem i jego społecznymi i ekonomicznymi skutkami.

Polisce jednakże wciąż daleko do średniej europejskiej. Przeciętnie w Europie w biedzie żyje 8% mieszkańców. W najbogatszych krajach: Szwajcarii, Norwegii, Szwecji czy Luksemburgu odsetek ten nie przekracza nawet 2%.

Ubóstwo staje się jednym z najważniejszych i najgroźniejszych problemów społecznych współczesnego świata. W warunkach gospodarki rynkowej powoduje ono powstanie zjawiska bogacenia się przez nielicznych kosztem postępującego zubożenia innych, przez co bogaci stają się coraz bogatsi, a ubodzy coraz ubożsi [Giddens 1999].

Celem pracy jest identyfikacja obszarów koncentracji biednych mieszkańców w strukturze przestrzennej miasta. Analizę rozmieszczenia ubóstwa miejskiego przeprowadzono na przykładzie Poznania.

Identyfikacja sfery ubóstwa należy do najważniejszych i najtrudniejszych zadań polityki społecznej. Dzieje się tak dlatego, iż ubóstwo jest zjawiskiem wielowymiarowym. Dane dotyczące jego rozmiarów mają charakter względny, zależą bowiem od przyjętej definicji i metody pomiaru. Stąd analizy prowadzone na podstawie różnorodnych metod pozwalają na trafniejszą ocenę tego zjawiska.

Przy pomiarze zasięgu ubóstwa stosuje się wiele mierników różniących się koncepcyjnie. Na przykład miary oparte na koszyku dóbr i usług konsumpcyjnych są miarami tzw. ubóstwa absolutnego. Zaliczane jest do nich minimum socjalne¹ i minimum egzystencji². Miary odnoszące się do przeciętnego poziomu wydatków lub dochodów gospodarstw domowych (najczęściej stosowane w porównaniach międzyregionalnych) są miarami ubóstwa względnego. Natomiast badanie opinii gospodarstw domowych na temat ich kondycji i stopnia zaspokojenia potrzeb jest podstawą do wyznaczania zasięgu ubóstwa subiektywnego³.

¹ Minimum socjalne ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) uwzględnia taki koszyk dóbr i usług, aby rodzina określonego typu mogła zaspokoić potrzeby biologiczne, kulturalne i społeczne na poziomie uznanym za niezbędny. Oprócz wydatków na żywność oraz mieszkanie, które stanowią w sumie ponad 60% całego budżetu założonego w minimum socjalnym, minimum to uwzględnia również wydatki na zaspokojenie innych potrzeb, w tym na edukację, zdrowie, kulturę, aktywny wypoczynek, transport i łączność. Minimum socjalne może więc być traktowane nie jako próg ubóstwa, lecz jako granica wyznaczająca sferę niedostatku, ostrzegająca przed ubóstwem.

² Minimum egzystencji ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia. Poziom minimum egzystencji przyjęto za granicę ubóstwa skrajnego.

³ Subiektywne granice ubóstwa dla określonego typu gospodarstw domowych odpowiadają w przybliżeniu poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako ledwie wystarczające. Wykorzystywana jest do tego tak zwana metoda lejdejska (*leyden poverty line*).

Do głównych przyczyn wywołujących ubóstwo należy zaliczyć: bezrobocie, nieadekwatność wysokości płac w stosunku do wykonywanej pracy, szybkość zmian następujących w strukturze gospodarczej przekraczającą zdolności adaptacyjne pracowników do nowych zawodów, niedoskonałość systemów podziału dochodu narodowego, niepełnosprawność, niedoskonałość systemów ubezpieczeń, rozpad tradycyjnej rodziny, a także różne formy dyskryminacji na rynku pracy.

2. Przegląd badań nad koncentracją biednych i rozmieszczeniem obszarów ubóstwa w polskich miastach

Jednym z ważniejszych problemów stojących przed współczesną polityką społeczną jest zjawisko ubóstwa miejskiego. Wraz z zapoczątkowanymi w Polsce z końcem lat 80. XX wieku przemianami ustrojowymi rozpoczął się proces postępującego rozwarstwienia społeczeństwa oraz narastania zróżnicowania przestrzennego skali ubóstwa. Równocześnie następował rozwój badań nad problemem ubóstwa, które wcześniej były stosunkowo nieliczne ze względu na brak przyzwolenia władz państwa socjalistycznego na prowadzenie analiz w tym zakresie [Węclawowicz 2001]. Badania ubóstwa podejmowane były na gruncie różnych dziedzin nauki, kładąc nacisk na inne aspekty tego pojęcia. Znane są koncepcje socjologiczne, ekonomiczne, psychologiczne czy też polityczne ubóstwa. Znacznie mniej zainteresowania poświęcono kwestiom przestrzennym w odniesieniu do społecznych nierówności i ubóstwa.

Szczególnie istotnym problemem coraz częściej absorbującym uwagę badaczy jest zjawisko ubóstwa na terenach zurbanizowanych, któremu zwykle towarzyszy zły stan zasobów mieszkaniowych, wysokie bezrobocie, występowanie patologii społecznych, a także podwyższony poziom przestępczości.

Badania nad koncentracją biednych i rozmieszczeniem obszarów ubóstwa w miastach rozwinęły się w końcu lat 60. XX wieku w USA. Wyniki prowadzonych obserwacji i analiz przestrzennych dowodziły, że biedni zamieszkiwali przede wszystkim centralne dzielnice miast amerykańskich (*inner city*), które ulegały postępującej ekonomicznej marginalizacji i przestrzennej dekapitalizacji. Zauważono ponadto, że miejska bieda ma klasowy i rasowy charakter i łączy się z przestępczością, społecznym niedostosowaniem młodzieży, narkomanią, analfabetyzmem, patologią rodziny oraz fizyczną dewastacją infrastruktury mieszkaniowej i komunalnej. Z drugiej strony, ludność bogata, wykształcona i wykwalifikowana, o wysokim statusie społeczno-ekonomicznym zasiedlała tereny podmiejskie, przekształcając je w zasobne gospodarczo i względnie bezpieczne suburbia. Tego rodzaju dualizacja obszarów zurbanizowanych z dużą ostrością uwidacznia się w miastach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej również współcześnie, gdzie miejsca rozwoju i ekonomicznej prosperity sąsiadują z obszarami ekonomicznej zapaści.

W polskiej rzeczywistości, podobnie jak w przypadku innych państw postsocjalistycznych, większość biednych mieszka na terenach wiejskich, choć coraz częściej uwidacznia się również proces „urbanizacji biedy” oraz powstawania enklaw

ubóstwa w miastach. W literaturze zwraca się uwagę, że największa koncentracja ubóstwa w polskich miastach występuje na obszarach skupisk ludności starej, a zjawisku ubóstwa w przestrzeni miejskiej towarzyszą długotrwałe bezrobocie, patologie społeczne i przestępczość por. [Kościńska 1984; Węclawowicz 1988; 1997; 2001; Bartnicki 1991; Panek 2001; Skorupowa 2001].

J. Grotowska-Leder [1998; 2001], analizując rozmieszczenie enklaw biedy w Łodzi, zauważyła, że wiele z tych obszarów utrzymuje się od okresu przedwojennego. Opracowana przez autorkę mapa łódzkiej biedy dowodzi, że miasto cechuje wewnętrzna niejednorodność z punktu widzenia występowania ludności ubogiej, a obszary niespauperyzowane sąsiadują z obszarami koncentracji biednych. Enklawy ubóstwa, analogicznie jak charakterystyczne dla zachodnich metropolii slumsy, cechuje wysoki poziom dekapitalizacji przestrzeni, wysokie bezrobocie dorosłych mieszkańców, długotrwała ich zależność od pomocy społecznej, głęboka materialna deprywacja mieszkańców i wyraźne nasilenie patologicznych zachowań, takich jak przestępczość, alkoholizm, rozbitcie rodziny i przemoc w rodzinie.

G. Węclawowicz [2001], charakteryzując strukturę przestrzenną ubóstwa w wybranych miastach Polski (Warszawa, Radom, Mława), zwraca uwagę na silne zróżnicowanie rozmieszczenia obszarów biedy, wyróżniając trzy specyficzne typy dzielnic problemowych: (1) obszary o charakterze podmiejskim, (2) obszary zdominowane przez wielkoblokowe osiedla mieszkaniowe oraz (3) centralne części miast. W strefach podmiejskich, podlegających intensywnym procesom suburbanizacji, kształtują się obecnie dwa typy obszarów: bogatych osiedli willowych klasy średniej oraz ubogich osiedli przekształconej zabudowy wiejskiej. Wznoszone po II wojnie światowej wielkoblokowe osiedla mieszkaniowe charakteryzują się silnym zróżnicowaniem pod względem społecznym, jakości budownictwa i lokalizacji w przestrzeni miast. Z kolei w centralnych częściach miast, obok reprezentacyjnych śródmieść, centrów usługowo-handlowych, występuje stare i zdekapitalizowane budownictwo mieszkaniowe o bardzo zróżnicowanej strukturze tkanki miejskiej.

Podobnie J. Słodczyk [2001], analizując kierunki przemian funkcjonalno-prze-strzennej struktury miast w Polsce po 1989 roku, wskazuje, że koncentracja ubóstwa charakteryzuje głównie śródmiejskie dzielnice mieszkaniowe, powojenne dzielnice bloków, a także osiedla przyzakładowe.

Podczas analizy zmian rozmieszczenia obszarów deprywacji w Krakowie, G. Praweńska-Skrzypek i W. Porębski [2003] zauważyli, że największe natężenie zjawiska ubóstwa od lat koncentruje się w śródmiejskiej części miasta, a jedynie na terenach objętych procesami rewitalizacji natężenie deprywacji zmalało. Jednocześnie pojawiły się nowe enklawy biedy w dzielnicach o przemieszanej strukturze osadniczej, w których starsze osiedla blokowe sąsiadują z przedmiejską zabudową o zróżnicowanym standardzie.

Podobnych wniosków na temat obrazu stanu ubóstwa w strukturze społeczno-prze-strzennej miast w Polsce dostarczają publikacje charakteryzujące w tym zakre-

sie miasta Górnego Śląska [Kryczła 1992], Gdynię [Skorupowa, Czepczyński 1999; Skorupowa 2001], Słupsk [Rydz 2001] czy też Białystok [Kowalak 2001].

3. Obszary ubóstwa w przestrzeni miasta na przykładzie Poznania

W celu identyfikacji struktury przestrzennej obszarów ubóstwa w mieście przeprowadzono badania empiryczne, wybierając Poznań jako studium przypadku. Pomimo że rozmiary ubóstwa w Poznaniu należą do najniższych spośród dużych miast w Polsce, to jednak spodziewano się, że zbadanie koncentracji ubogich mieszkańców pozwoli wyznaczyć pewne charakterystyczne pod tym względem obszary w strukturze przestrzennej miasta.

Poszukując obszarów koncentracji ubogich mieszkańców w Poznaniu, bazowano na tzw. ustawowej granicy ubóstwa. Zgodnie z tym założeniem biednych zdefiniowano jako członków gospodarstw domowych, którym udzielono wsparcia pieniężnego w ramach systemu publicznej pomocy społecznej z tytułu niższych niż ustawowe kryterium dochodów na osobę w rodzinie⁴. Tylko w ten sposób zdefiniowana kategoria biednych umożliwiała identyfikację danych adresowych osób ubogich oraz lokalizację zjawiska ubóstwa w przestrzeni miasta.

Podstawę do prowadzenia badań empirycznych stanowiła baza danych pozyskana z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (MOPR) jako jednostki organizacyjnej miasta Poznania realizującej zadania z zakresu pomocy społecznej. W bazie zgromadzono informacje o wszystkich świadczeniobiorcach MOPR w 2008 roku wraz z pełnymi danymi adresowymi, kategorią upoważniającą do wystąpienia o pomoc oraz wielkością udzielonego wsparcia.

W pierwszej kolejności z pełnej bazy MOPR obejmującej 9473 rekordy (gospodarstwa domowe) i ponad 18 tys. mieszkańców (beneficjentów pomocy społecznej) wyodrębniono dane dotyczące tych osób, których dochody nie przekraczały kwoty wyznaczającej ustawową granicę ubóstwa. Porzucono natomiast dane odnoszące się do osób uzyskujących pomoc w związku z niepełnosprawnością, sieroctwem, bezdomnością, potrzebą ochrony macierzyństwa, wielodzietnością, bezrobociem, przemocą w rodzinie, przewlekłą chorobą, alkoholizmem, narkomanią i innymi zdarzeniami ustawowo upoważniającymi do ubiegania się o świadczenia pomocy społecznej.

Ostatecznie do celów analitycznych wykorzystano kwerendę obejmującą 3465 gospodarstw domowych, w których ze względu na niskie dochody pomocą społeczną objęto 7649 osób. Następnie dokonano geokodowania (*geocoding*) bazy adresowej wyodrębnionych gospodarstw domowych osób ubogich.

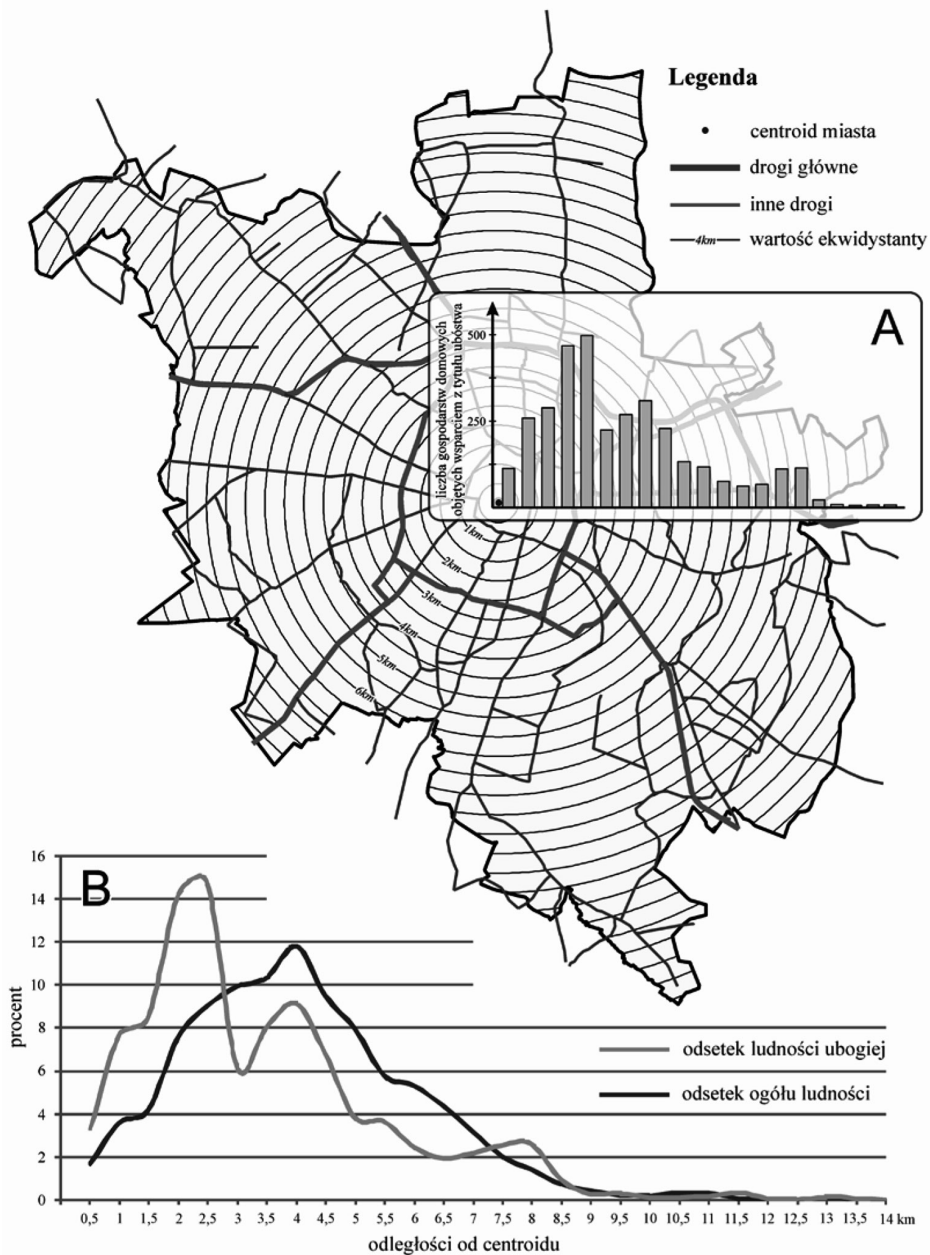
⁴ W 2008 roku obowiązywały kryteria określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (DzU 2006.135.950), zgodnie z którym prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługiwało (1) osobie samotnie gospodarującej, w przypadku gdy jej dochód nie przekraczał 477 zł oraz (2) osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekraczał 351 zł.

Analizując rozmieszczenie ludności ubogiej w przestrzeni miasta, zastosowano dwa schematy postępowania badawczego, w których wykorzystano różne mierniki natężenia biedy. W pierwszym przypadku wykreślono koncentryczne strefy buforowe wokół wyznaczonego uprzednio punktu centralnego miasta. Jako punkt centralny przyjęto centroid (środek ciężkości) Poznania. Kolejne strefy buforowe ograniczone były ekwidystantami o wartościach zmieniających się co 0,5 km. W ten sposób powstało 27 stref buforowych. Następnie zidentyfikowano liczbę gospodarstw domowych oraz mieszkańców objętych przez MOPR wsparciem pieniężnym w tytułu ubóstwa w każdej z wyznaczonych stref (por. rys. 1).

Przeprowadzona analiza dowiodła, że najwięcej gospodarstw domowych, pobierających zasiłki z tytułu ubóstwa, znajdowało się w odległości od 1,5 do 2,5 km od centroidu miasta (łącznie 982). Dużą liczbę domostw objętych wsparciem pieniężnym zidentyfikowano ponadto w strefach oddalenia od 0,5 do 1,5 km (557) oraz 3 do 4 km (587). Niższe wartości analizowanego zjawiska występowały w strefie do 0,5 km (114) oraz pomiędzy 2,5 a 3 km (228). Strefy oddalenia powyżej 4 km charakteryzowała coraz niższa liczba gospodarstw domowych wspieranych finansowo przez pomoc społeczną, a niewielki wzrost wartości tego rodzaju beneficjentów odnotowano pomiędzy 7 a 8 km (230) (por. rys. 1A).

W kolejnym kroku analizy zidentyfikowano, jaki procent ludności ubogiej zamieszkuje poszczególne strefy oddalenia, a uzyskane wyniki porównano z analogiczną strukturą dotyczącą ogółu mieszkańców Poznania (por. rys. 1B). Krzywe obrazujące rozmieszczenie ludzi biednych oraz ogółu ludności w zależności od oddalenia od punktu centralnego pozwalają na wyznaczenie trzech charakterystycznych obszarów (stref) różniących się poziomem ubóstwa. W odległości do 2,5 km od centroidu Poznania występuje relatywna nadwyżka ludności ubogiej w stosunku do ogółu mieszkańców, a największy nadmiar w tym zakresie charakteryzuje strefy od 1,5 km do 2,5 km. W strefach oddalenia od 2,5 km do 7,5 km wartości odsetka ludności ubogiej były każdorazowo niższe od wartości odsetka ogółu mieszkańców, a największą względną różnicę zidentyfikowano w odległości pomiędzy 2,5 km a 3,5 km. Następnie w odległości pomiędzy 7,5 km i 8,5 km ponownie odnotowano relatywną nadwyżkę ludności ubogiej, a w dalszych odległościach, obejmujących peryferyjne obszary miasta, przeprowadzona analiza wskazywała na względną równowagę obu struktur.

Zróznicowanie rozmieszczenia ludności ubogiej według kolejnych stref oddalenia od centroidu Poznania występuje w relacji z wiekiem i charakterem zabudowy w poszczególnych częściach miasta. W strefach oddalenia od 1,5 km do 2,5 km, w których zidentyfikowano wysoki poziom ubóstwa, występują dzielnice z zabudową kamieniczną z XIX i początku XX wieku, często pozostającą w złym stanie technicznym. Dotyczy to m.in. takich części Poznania, jak Wilda, Łazarz, Jeżyce czy Chwaliszewo. Podwyższony poziom ubóstwa występuje również w strefach obejmujących powojenne osiedla bloków mieszkalnych, m.in. na poznańskim Piątkowie i Ratajach (strefy oddalenia od 3 km do 4,5 km). Kolejna nadwyżka ludności ubogiej

Rys. 1. Ubóstwo w przestrzeni miejskiej Poznania – charakterystyka ilościowa koncentrycznych stref oddalenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz Zarządu Geodezji i Katastru Miejskiego GEOPOZ.

charakteryzuje obszary podmiejskie, które jednak w znacznym stopniu zachowały elementy wiejskiego charakteru, pomimo włączenia je w granice administracyjne miasta i postępującej zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej. Do obszarów tych na terenie Poznania zaliczyć można m.in. Szczepankowo, Sławie, Głuszynę, czy też Smochowice (odległości od 7,5 km do 8,5 km od centrum).

Poza analizą wykorzystującą koncentryczne strefy oddalenia w celu zbadania koncentracji obszarów ubóstwa na terenie Poznania zastosowano również postępowanie badawcze, w którym obszar miasta podzielono na siatkę kwadratów o boku równym 0,5 km. W ten sposób wygenerowano 1047 pól o powierzchni równej 0,25 km², które w dalszej analizie traktowano jako podstawowe jednostki badawcze. Następnie, wykorzystując techniki GIS (*Geographical Information System*), zidentyfikowano liczbę osób ubogich oraz ogólną liczbę ludności zamieszkujących poszczególne pola podstawowe (kwadraty).

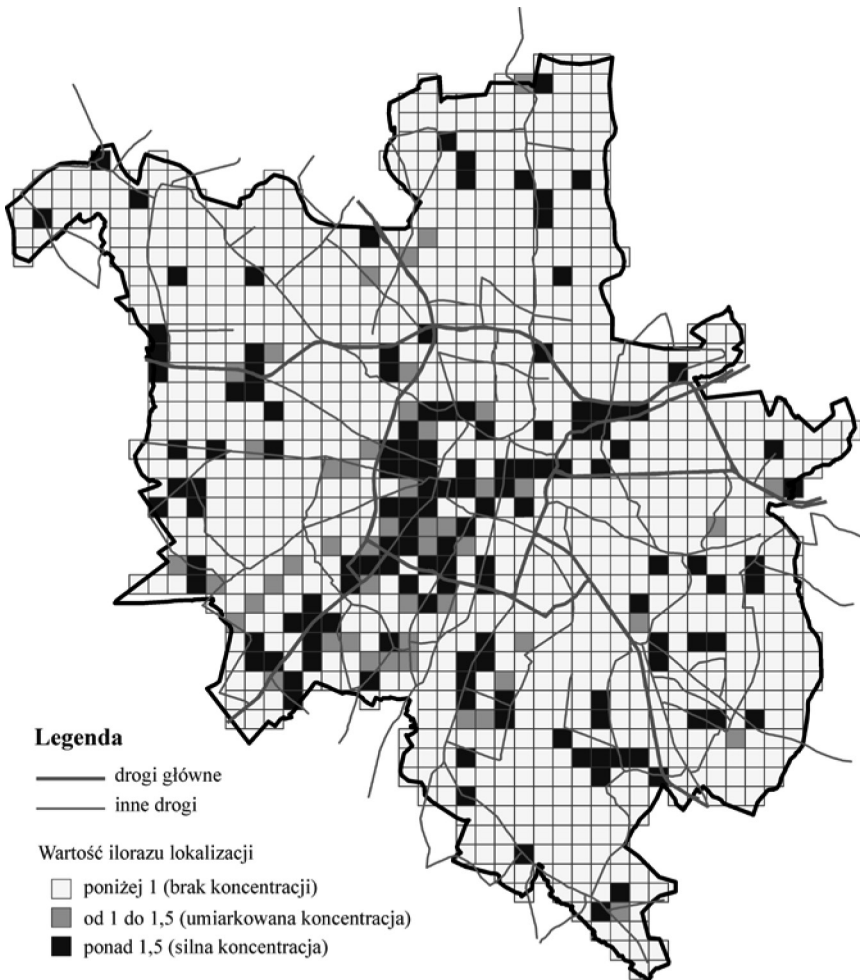
Jako miarę koncentracji ludności ubogiej w przestrzeni miasta wykorzystano iloraz lokalizacji (*location quotient*), który obliczono według wzoru:

$$LQ = \frac{n_i \times p_k}{p_i \times n_k},$$

gdzie przez n_i oznaczono liczbę osób ubogich w danym polu podstawowym (kwadracie), n_k – ogólną liczbę osób ubogich w Poznaniu, p_i – liczbę ludności zamieszkującą dane pole podstawowe, p_k – ogólną populację Poznania.

W ten sposób określony iloraz lokalizacji jest miarą stopnia koncentracji osób ubogich na danym terenie w stosunku do stopnia koncentracji liczby ludności na danym terenie. Jeśli $LQ = 1$, oznacza to, że w danym polu podstawowym udział osób ubogich (w % ogółu ludności ubogiej) jest tożsamy z udziałem liczby ludności na tym obszarze (w % ogółu ludności miasta). Wartości mniejsze od zera świadczą o mniejszej niż przeciętnej koncentracji, podczas gdy wartości powyżej jedności wskazują na wyższą niż przeciętna koncentrację badanego zjawiska w danej jednostce. W literaturze przyjmuje się, że o istotnej koncentracji przesądzają ilorazy lokalizacji przekraczające 1,5 (por. [Kuciński 1996; Maik 1997]).

Graficzny obraz przeprowadzonej analizy, bazującej na ilorazie lokalizacji (por. rys. 2), pozwala stwierdzić, że obszary koncentracji ludności ubogiej w Poznaniu rozmieszczone są na terenie całego miasta, z dość wyraźnie widocznymi prawidłowościami. Zwarte obszary ubóstwa koncentrują się głównie w dzielnicach centralnych (wewnątrz tzw. II ramy komunikacyjnej). Wyraźnie podwyższone wartości ilorazu lokalizacji zidentyfikowano na obszarach kamienicznej zabudowy Jeżyc (wzdłuż ulic Bukowskiej i Dąbrowskiego), Wildy (w ciągu ulic Dolna i Górna Wilda), Łazarza (w ciągu ulicy Głogowskiej), Chwaliszewa (wzdłuż ulicy Garbary) czy też Śródky (w ciągu ulicy Serbskiej). Duża koncentracja ubóstwa występowała ponadto na poznańskich Zawadach (w rejonie ulic Bałtyckiej i Głównej). Przeprowadzone badanie uwidocznili również, że obszary ubóstwa zlokalizowane

Rys. 2. Koncentracja ubóstwa w przestrzeni miasta Poznań – analiza ilorazu lokalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz Zarządu Geodezji i Katastru Miejskiego GEOPOZ.

były wzdłuż głównych ulic wyjazdowych z miasta (przede wszystkim wzdłuż ulicy Głogowskiej, ale również Dąbrowskiego, Bukowskiej i Starołęka). Pozostałe enklawy biedy rozmieszczone były nierównomiernie na obszarach peryferyjnych miasta, a koncentracja ubóstwa na tych obszarach związana była często z występowaniem tam komunalnych mieszkań socjalnych.

4. Zakończenie

Identyfikacja obszarów ubóstwa w przestrzeni miasta jest tylko początkowym etapem badania problemów społecznej deprivacji. W dalszych krokach analizy powinny zostać skoncentrowane na czynnikach i uwarunkowaniach koncentracji ubóstwa w określonych fragmentach przestrzeni miejskiej, a także na zjawiskach współwystępujących (bezrobocie, bezdomność, patologie). Pełna analiza stanowić może istotne źródło informacji dla realizowanych w mieście zadań z zakresu pomocy społecznej oraz prowadzonej polityki przestrzennej. Podejmowane na tej podstawie interwencje skutkować mogą ograniczeniem negatywnych ze społecznego punktu widzenia procesów, czego wyrazem będzie niwelowanie wykluczenia społecznego i stymulowanie społecznej integracji.

Literatura

- Bartnicki S., *Percepcja zagrożenia przestępczością – wstępna prezentacja wyników badań przeprowadzonych w 12 warszawskich osiedlach mieszkaniowych*, „Conference Papers” 1991, nr 14, IGiPZ PAN, s. 117-124.
- Giddens A., *Runaway World: How Globalization in Reshaping Our Lives*, Profile Books, London 1999.
- Grotowska-Leder J., *Zachowania aspołeczne w enklawach biedy*, [w:] *Życie i pracować w enklawach biedy*, red. W. Warzywoda-Kruszyńska, Angraf, Łódź 1998, s. 99-121.
- Grotowska-Leder J., *Przestrzeń miejska a zjawiska upośledzenia społecznego (na przykładzie Łodzi)*, [w:] *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*, red. H. Rogacki, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2001, s. 215-227.
- Kowalak T., *Ubóstwo w Białymstoku (raport z badań)*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2001.
- Kozińska D., *Problemy mieszkaniowe osób w starszym wieku*, „Sprawy Mieszkaniowe” 1984, nr 1, s. 8-16.
- Kryczła R., *Miejskie ubóstwo. Wstępne założenia teoretyczno-metodologiczne badań miast Górnego Śląska*, [w:] *Szkola chicagowska w socjologii*, red. K. Wódcz, K. Czekaj, Uniwersytet Śląski, Katowice-Warszawa 1992, s. 151-160.
- Kuciński K., *Geografia ekonomiczna: zarys teoretyczny*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 1996.
- Maik W., *Podstawy geografii miast*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1997.
- Norberg J., *Spór o globalizację: kto zyskuje, kto traci, ile i dlaczego*, Fujorr Publishing Company, Warszawa 2003.
- Panek T., *Strefa niedostatku i jej determinanty w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne” 2001, nr 1, s. 21-32.
- Prawelska-Skrzypek G., Porębski W., *Obszary deprivacji w Krakowie oraz zmiany w ich rozmieszczeniu w latach 1992-2001*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2003, nr 2, s. 433-445.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej*, DzU 2006.135.950.
- Rydz E., *Społeczna i przestrzenna struktura Słupska w świetle geograficznej interpretacji ekologii miasta*, [w:] *Wybrane problemy badawcze geografii społecznej w Polsce*, red. I. Sagan, M. Czepczyński, Uniwersytet Gdański, Katedra Geografii Ekonomicznej, Gdynia 2001, s. 151-160.

- Skorupowa J., *Gdynia. Osiedla bogactwa i biedy*, [w:] *Wybrane problemy badawcze geografii społecznej w Polsce*, red. I. Sagan, M. Czepczyński, Uniwersytet Gdański, Katedra Geografii Ekonomicznej, Gdynia 2001, s. 189-194.
- Skorupowa J., Czepczyński M., *Relikty gdyńskich slumsów w przestrzeni miejskiej*, [w:] *XI Konwersatorium wiedzy o mieście. Zróżnicowanie przestrzenne struktur społecznych w dużych miastach*, Katedra Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1999, s. 63-68.
- Słodczyk J., *Kierunki przemian funkcjonalno-przestrzennej struktury miast w Polsce po roku 1989*, [w:] *Człowiek i przestrzeń*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2001, s. 123-132.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej, DzU 2004.64.593 z późn. zm.
- Węclawowicz G., *Elderly people in the socio-spatial structure of some Polish towns*, „Geographia Polonica” 1988, nr 54, s. 139-149.
- Węclawowicz G., *Some Aspects of Income and Spatial Disparities in Poland – Regional and Intra-Urban Scale*, [w:] *Urban and Regional Development in Italy and in Poland*, red. A. Besana, Edizioni Colibri, Trydent 1997, s. 315-334.
- Węclawowicz G., *Przestrzeń ubóstwa – nowy czy stary wymiar zróżnicowania społeczno-przestrzennego w miastach Polski*, „Przegląd Geograficzny” 2001, nr 73, 4, s. 451-475.

AREAS OF CONCENTRATION OF POVERTY IN THE CITY'S SPATIAL STRUCTURE (THE CASE STUDY OF POZNAŃ)

Summary: The article discusses the problem of city poverty and is part of the spatial study conducted under the social policy. The main goal of this article is to identify areas of concentration of poor citizens in the city's spatial structure. The identification of poverty areas is among the most important and most difficult issues faced by social policy. An empirical survey was conducted with Poznań as the case study. When analyzing the distribution of poor inhabitants in urban space, two research procedure schemes were employed: (1) analysis based on the concentric buffer zones and (2) analysis using a grid of squares with sides of 0.5 km. The work allowed for the presentation of the distribution of poor inhabitants and identification of significant poverty areas in urban space.

Keywords: poverty, city's spatial structure, Poznań, CSI.